

• •

Ю. Г. Писаренко

ДОНКІХОТСТВО ЯК СПАДОК

**Іван Маркович
і Василь Тимофійович Скрильникови
в історії Катеринослава**

Дніпро
Середняк Т. К.
2022

УДК 94–051 (477.63-25) «18» (092)

П 341

Писаренко Юрій Георгійович

П 341 Донкіхотство як спадок. Іван Маркович і Василь Тимофійович Скрильникови в історії Катеринослава / Писаренко Ю. Г. – Дніпро: Середняк Т. К., 2022 –152 с.

ISBN 978-617-8111-05-2

Книга доповнює раніше видану монографію: Писаренко Ю.Г. Катеринославський земський лікар Василій Тимофійович Скрильников (1837–1898).

До видання увійшло дослідження кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАНУ Юрія Георгійовича Писаренка та упорядкована ним бібліографія праць і публікацій Василя Тимофійовича Скрильникова та його дядька і вихователя, Івана Марковича Скрильникова (1802–1872) – адвоката Катеринослава та діяча на ниві освіти. Бібліографія не претендує на абсолютну повноту, але дає можливість уявити масштаби діяльності двох великих гуманістів.

Праця може зацікавити дослідників історії Придніпров'я, істориків медицини, педагогіки, студентів, краєзнавців, журналістів, усіх небайдужих до історії краю.

На обкладинці: Пелікан, який годує пташенят своєю кров'ю – алегорія Ісуса Христа, символ чадолубства та милосердя
[<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pelican-in-her-piety.jpg>].

ISBN 978-617-8111-05-2

УДК 94–051 (477.63-25) «18» (092)

© Писаренко Ю.Г., 2022

*220-й річниці від дня народження
Івана Марковича Скрильникова
присвячується*

ПЕРЕДМОВА

Це видання присвячене життю та професійній діяльності видатного катеринославського земського лікаря В.Т. Скрильникова та його дядька і вихователя І.М. Скрильникова.

У книзі, крім змістовного наукового дослідження кандидата історичних наук Ю. Писаренка, вперше зібрана бібліографія праць і публікацій І.М. і В.Т. Скрильникових. Через відсутність у бібліотеках і архівах України багатьох джерел, малодоступність їх у бібліотеках і архівах зарубіжжя, бібліографія не претендує на абсолютну повноту, проте дає можливість уявити масштаби діяльності двох великих гуманістів.

Деякі праці вдалося зафіксувати лише за згадками у вторинних джерелах (без перевірки), частково через неточність або неповноту посилань, через відсутність у бібліотеках (або недоступність бібліотек).

Бібліографія складається з двох основних розділів, які стосуються, відповідно, кожного з діячів. У розділах окремо виділено праці та публікації Скрильникових і літературу про них, спочатку книги та публікації в збірниках, далі – статті в періодиці, останніми – довідкові видання. Всередині підрозділів джерела розташовані в прямій хронології, в межах кожного року – в алфавітному порядку. Окремим підрозділом зафіксовані статті, авторство яких, ймовірно, може належати В.Т. Скрильникову.

У додатках до бібліографії вказані праці та публікації лікаря, згадані в інших виданнях і перевірити які поки що немає можливості, реферати, виголошені ним на засіданнях Катеринославського Товариства лікарів тощо.

Частина бібліографічних записів анотована, у примітках до окремих документів вказується місце їхнього зберігання.

Доповнюють бібліографію Іменний покажчик авторів публікацій, а також Список умовних скорочень назв бібліотек і архівів.

Книга доповнена текстами кількох статей В. Т. Скрильникова та про нього.

Автор-упорядник висловлює подяку всім, хто допомагав у пошуку та перевірці представлених бібліографічних джерел. Велику допомогу у збірці бібліографічних даних надала Тетяна Миколаївна Серьогіна – завідувачка відділу міжбібліотечного абонементу та електронної доставки документів НБУ ім. В.І. Вернадського. Сподіваємось, що це видання зацікавить краєзнавців, дослідників історії розвитку медицини в краї та стане приводом для подальших наукових досліджень.

ВСТУП

Пропонована робота – своєрідний *post scriptum* до нещодавньої монографії, присвяченої відомому катеринославському земському лікарю, гуманісту та ентузіасту медицини Василю Тимофійовичу Скрильникову (1837–1898)¹. Наразі враховані додаткові дані – публікації та архівні матеріали, що дозволяють дещо повніше реконструювати біографії Василя Тимофійовича, а також його дядька та вихователя, катеринославського громадського діяча Івана Марковича Скрильникова (1802–1872)².

Василя Тимофійовича дехто в Катеринославі вважав диваком, очевидно, через його наполегливі, часто-густо незрозумілі пересічному обивателю, ініціативи щодо поширення гігієнічних знань, поліпшення санітарного стану міста, санітарної статистики, лабораторних досліджень життєвих продуктів, впровадження бальнеотерапії тощо. Хоча у своїй більшості ці пропозиції наштовхувалися на байдужість тодішнього місцевого керівництва, однак не набагато пізніше підтверджували свою необхідність та реалізувались уже іншими людьми. Василь Тимофійович разом із товаришами – катеринославськими лікарями – стояв біля витоків санітарної служби міста. Науковому доробку В. Скрильникова віддають належне сучасні гігієністи. Так, директор Інституту громадського здоров'я ім. О.М. Марзеєва Національної академії медичних наук України А.М. Сердюк відкриває одну зі своїх публікацій цитатою з книги В.Т. Скрильникова «Популярные чтения по общественной гигиене, 1873»: *«Гігієна в тісному сенсі, є мистецтво зберігати здоров'я люди-*

1 Писаренко Ю.Г. Катеринославський земський лікар Василь Тимофійович Скрильников (1837–1898). – Дніпро, 2018. – 191 с.

2 Автор щиро вдячний за допомогу в роботі Миколі Чабану, Віктору Козорізу, Світлані Булах, Сергію Афонькіну, Ользі Писаренко, Григорію та Марії Шерварли, Роману Кисельову, Володимирі та Валерії Навроцьким, Валентині Шабановій, Валентині Лазебник, Олені Кравченко, Ірині Журавльовій, Олені Тимченко, Марині Бобровій, Нурболу Модовову, Джульєтті Аванесян, Анні Новосоловій, Тетяні Сербогіній, Анні Іванішевій, Руслану Найді, Миколі Бельмасу.

ни, а кого ж з нас не цікавить особисте і громадське здоров'я?»³.

По суті, образ Василя Тимофійовича вимальовується схожим на Дон Кіхота. Один зі словників дає таке визначення «донкіхотства»: *«Поведінка, спосіб життя донкіхота – благородної та прекраснодушної людини-мрійника, яка прагне приносити користь людям в ім'я нездійснених ідеалів»*⁴. Стосовно Василя Скрильникова ми додали б, що це – людина, яка не боялась іти проти течії та мала неабияке почуття власної гідності.

Доходимо висновку, що це донкіхотство було для Василя Тимофійовича спадковим, прищепленим як дбайливим, у християнському дусі, вихованням з боку його рідного дядька, Івана Марковича Скрильникова, так і власним прикладом останнього.

СКРИЛЬНИКОВ ІВАН МАРКОВИЧ (1802–1872)

Старший зі Скрильникових доводиться авторові цих рядків двоюрідним прапрадідом, а молодший – двоюрідним прадідом. Тому джерелом відомостей про їхнє походження є родинний переказ⁵. Батько Івана Марковича та його брата Тимофія Марковича, козак Марко Скрильник був одним із засновників хутора Скрильники Білицької волості Кобеляцького повіту Полтавської губернії. Наприкінці XVIII або на початку XIX ст. разом із іншим першопоселенцем хутора, Сидором Скрильником⁶, вони, прийшли у цю степову місцевість у двох з половиною кілометрах на схід від с. Дрижина Гребля (старовинне російське – Дрижина Плотина), очевидно з містечка Білики⁷. Принаймні,

3 Сердюк А.М. Флагман гігієнічної науки // Історія медичної науки, практики та освіти. Зб. статей та тез наук.-практ. конф. – 26–27 квіт. 2018 р. – Київ, 2018.– С. 3.

4 Толковий словарь Ефремовой / Т.Ф. Ефремова. – 2000 [URL: <http://rus-yaz.niv.ru/doc/dictionary-efremova/fc/slovar-196-17.htm#zag-24279>].

5 Рукописні нотатки моєї рідної тітки по батьковій Антоніни Степанівни Писаренко (1899, хут. Скрильники – 1987, м. Київ).

6 Родичем Марка Сидір, начебто, не був. Він оселився на східному боці балки, в якій донедавна був ставок, а Марко – із західного боку (іл.1). Бабуся автора, Єфросинія Петрівна Писаренко (уроджена Скрильник) (1879–1960) поєднує в собі обидві лінії Скрильників. Іван Маркович Скрильников був дядьком її матері, Ольги Тимофіївни (див. нижче).

їхні онуки, за документами, були козаками містечка Білики⁸. Якщо про Василя Тимофійовича точно відомо, що він народився на цьому хуторі, то на роль місця народження Івана Марковича, окрім хутора, можуть претендувати й Білики. Отже, обидва вони походять з білицьких козаків.

Іл. 1. Місцевість колишнього хут. Скрильники з позначенням локацій першопоселенців, Марка і Сидора Скрильників

Рік народження, так само як й інші цікаві відомості про І.М. Скрильникова, дізнаємося з серії статей у неофіційній частині газети «Екатеринославские Губернские ведомости» (далі – ЕГВ) за 1888 р. відомого в ті часи місцевого письменника та нотаріуса Олександра Івановича Єгорова – товариша лікаря В.Т. Скрильникова – під назвою «Из бумаг И.М. Скрыльникова. Город-подрядчик»⁹. Кількома штрихами автор змальовує портрет цієї помітної в Катеринославі особистості: «В декабре 1872 года в Екатеринославе умер местный старожил, отставной чиновник, адвокат Иван Маркович Скрыльников. На Волосской улице¹⁰ он имел домик, ныне принадлежащий племяннику его, доктору Василию Тимофеевичу Скрыльникову. И.М. умер 70 лет¹¹. Он был известен в городе всем

7 У 1929–1940-му рр. хутір Скрильники був планомірно знищений радянською владою. Зараз на його місці – чисте поле. Втім, осередям колишнього хутора залишається мальовнича балка з періодично відновлюваним ставком. 2002 р. турботою Леоніда Олександровича Скрильника (†) навпроти с. Дрижина Гребля на згадку про хутір встановлений кам'яний пам'ятний знак.

8 Писаренко Ю.Г. Вказ. праця. – С. 11. – Прим. 19.

9 Егоров А. Из бумаг И.М. Скрыльникова. Город-подрядчик // Екатеринославские губернские ведомости. Часть неофициальная (далі – ЕГВ ЧН). – Екатеринослав, 1888 (№ 1–102). – № 21. – С. 3–4; № 23. – С. 3–4; № 30. – С. 3–4; № 36. – С. 6–7.

10 З початку ХХ ст. – вул. Гоголя (прим. Автора).

11 Отже, рік його народження – 1802-й (прим. Автора).

от мала до велика. Это был высокий, коренастый, плечистый, с румянцем на щеках, здоровый старик; интересовался сильно городскими делами, имел громадное знакомство, вел дела покойного откупа и других крупных учреждений и лиц, а в последние годы был постоянным поверенным города. Службу свою он начал четырнадцатилетним подростком в местной казенной палате, куда в 1816 году поступил подканцеляристом, там же и окончил службу в 1849 г., состоя на должности губернского казначея. Он был очень аккуратным и толковым чиновником, почему часто, сверх прямых обязанностей, на него возлагались разные экстренные поручения. В то же время он был и всеобщим советником. Масса оставшейся после него переписки ясно свидетельствует и о его обширном и многообразном знакомстве, и его постоянных хождениях и ходатайствах по присутственным местам, так сказать, «о всех и за вся». Вечно он был в хлопотах: там старался о месте для человека, которого в глаза не видал, здесь ускоривал производство по делу, тут подсказывал нужное решение; вчера он пристраивал крестницу (а крестниц у него и крестников каждый год десятками прибавлялось), сегодня предлагает подписку на газету своего нечаянного друга, завтра ему нужно разослать тысячи своих собственных брошюр о поднятии нравственности в народе. Словом, на каждый день и в каждом месте у него было подходящее дело. Приглашает его, например, городской голова Минаков¹² на ежегодно бывший у него завтрак после крещенского водосвятия; не может И.М. пойти туда, но все же дело свое делает: посылает голове извинительное письмо и при сей верной оказии 120 экз. хромофотографии для продажи местным купеческим тузам. В последние годы его жизни, впрочем, ему жилось не так легко. Новое время принесло новых птиц, а новые птицы и петь стали новые песни. И.М., так сказать, отстал от политики, потерял свое прежнее значение, стали его в некоторых местах и назойливым называть, а любовь его к старой манере вести дела крючкотворством»¹³.

Як Іван Скрильников дитиною потрапив з віддаленого полтавського хутора (чи містечка Білики) до Катеринослава? Можна

12 Дей Михайлович Минаков (прим. Автора).

13 Егоров А. Указ. соч. // ЕГВ ЧН. – 1888. – № 21. – С. 3–4.